

Кальченко Валентина,

Сумська обласна універсальна наукова бібліотека,
директор

Острога Світлана,

Сумська обласна універсальна наукова бібліотека,
заступник директора з наукової роботи,
м. Суми

**КРАЄЗНАВСТВО ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ КУЛЬТУРНО-
ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ УНІВЕРСАЛЬНОЇ
НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ У ФОРМУВАННІ ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ
СУСПІЛЬСТВА**

Важливою громадянською рисою особистості є сформованість національної свідомості, патріотичних почуттів до рідної землі, свого краю. Формування патріотичних цінностей є надважливою потребою суспільства, особливо в той час, коли наша держава перебуває в стані війни. Нині все поєднано: і патріотизм, і громадянськість, і глибокі емоційні переживання за свою державу, за народ, за родину.

Сьогодні потрібні нові підходи до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості, які покликані дати новий імпульс формуванню в Україні громадянського суспільства. Одним з таких підходів є різнопланова краєзнавча діяльність бібліотечних закладів, яка є ключовим та пріоритетним напрямом культурно-просвітницької роботи Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки, спрямованим на збереження історичної пам'яті, популяризацію культурної спадщини Сумщини та формування національної свідомості громадян [5].

Попри умови воєнного стану Сумська ОУНБ системно виконує функцію культурно-освітньої платформи краєзнавчого спрямування та патріотичного виховання, інтегруючи традиційні методи з інноваційними цифровими технологіями.

Основними напрямками краєзнавчої діяльності Сумської ОУНБ є формування та збереження краєзнавчих фондів, науково-дослідна та бібліографічна робота, організація та проведення культурно-просвітницьких і популяризаторських заходів, реалізація інноваційних проєктів.

Сумська область є прикордонним регіоном, який постійно перебуває під загрозою та частими обстрілами з боку РФ, а значна її частина офіційно віднесена до територій можливих або активних бойових дій. Відповідно, у місті Суми активно розвивають інфраструктуру для підтримки внутрішньо переміщених осіб (ВПО), створюючи комфортні умови для життя та

інтеграції в громаду. Саме для такої аудиторії, а також для військових та їх родин важливі заходи, що невимушено і пізнавально знайомлять з краєм, місцевою історією. Також не можемо не відмітити непересічне значення виховання у молоді любові до рідного краю, що є фундаментом формування національної свідомості. Тож молодь, внутрішньо переміщені особи, військовослужбовці, ветерани та члени їх сімей є саме тією цільовою аудиторією, яка відвідує краєзнавчі заходи обласної книгозбірні.

Зазначимо, що лівова частина заходів у Сумській ОУНБ так чи інакше стосується краєзнавчої тематики, на які залучаються місцеві науковці, автори та краєзнавці, але найбільше і безпосереднє відношення до діяльності з даного напрямку має відділ краєзнавчої літератури та бібліографії, місія якого полягає у депозитарному збереженні та популяризації інтелектуального і культурного спадку Сумщини.

Відділ краєзнавчої літератури та бібліографії був організований у далекому 1986 році, коли бібліотека отримала нову будівлю, що сприяло суттєвому поліпшенню умов праці працівників бібліотеки та обслуговування її відвідувачів [6]. Фонд відділу формується відповідно тематики та завдяки отриманню обов'язкового примірника документів від видавництв, дарунків місцевих авторів та благодійників і на 01.01.2026 р. становить 6694 примірників. У відділі краєзнавчої літератури та бібліографії також зберігаються унікальні документи та матеріали про історію міста Суми та області, афіші, програми, оголошення (1979–1990), ксерокопії дореволюційних джерел 17–19 ст., рукописи місцевих дослідників, такі як Коваленко А. В. «Заметки о городе Сумы. Из записок Никитенко, написанных в 1884 г. в уездном городе “С” или по улицах старого города. Были и небылицы», Ф. А. Карпенко «Воспоминания», Р. В. Сергієнко «Прогулка с дилетантом или мой дом в интерьере Троицкой» (Суми, 1991). Також зберігаються особисті бібліотеки з помітками авторів-краєзнавців Г. Т. Петрова (760 примірників, серед яких – рідкісні видання 1897, 1899, 1904, 1907, 1914, 1928 рр. про Харківську губернію, Ромни, Чернігів та Північне Лівобережжя, Ахтирський Свято-Троїцький монастир), В. Голубченко, літераторів О. Столбіна, М. Данька [6].

Культурно-просвітницька та популяризаторська робота з краєзнавства згаданого відділу, як і всієї бібліотеки, багатопланова і різнобічна. За формами роботи, це і презентації нових книг краєзнавчої тематики та зустрічі з дослідниками історії краю та місцевими письменниками, і організація книжкових виставок-експозицій, присвячених видатним землякам та визначним історичним подіям, і проведення екскурсій середмістям та бібліотекою, яка сама є окрасою архітектури обласного центру.

Важливо відмітити, що вся краєзнавча робота Сумської ОУНБ відбувається у плідному партнерстві з Сумською обласною організацією Національної спілки краєзнавців, Сумською

обласною організацією Національної спілки письменників Сумщини, Сумською обласною організацією Національної спілки художників України, Державним архівом Сумської області, Сумський обласним краєзнавчим музеєм, Сумським обласним художнім музеєм ім. Н. Онацького, навчальними закладами міста, Сумським обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти та місцевими видавництвами і мас-медіа.

Одним з яскравих прикладів масштабних заходів краєзнавчого спрямування, попри безпекову ситуацію, можемо назвати започаткований у 2023 році Книжковий форум Сумщини, який збирає вже три роки поспіль відданих шанувальників книги – бібліотечну спільноту, письменство, видавців, читачів та є платформою для дискусій, літературних презентацій, унікальних зустрічей, промоції сучасної місцевої та української книги [1, 2].

У 2025 році фахівцями Сумської ОУНБ проведені десятки заходів для інтеграції внутрішньо переміщених осіб із сіл прикордоння, що знайомили відвідувачів з історією і культурою міста в рамках пріоритетного проекту Сумської ОВА «Бібліотеки для життя: мережа психоемоційного відновлення» (сайт <https://sites.google.com/view/libraries-for-life?usp=sharing>). Також були організовані заходи, присвячені історії, культурі та місцевим традиціям населених пунктів Сумського району, з яких через інтенсивні обстріли та бойові дії були евакуйовані мешканці. Саме за реалізацію цього проекту бібліотека отримала відзнаку «За мужність, людяність і стійкість» у Всеукраїнському конкурсі «Бібліотека року-2025» [3].

Для студентської молоді та школярів особливо цікавими є заходи зі знаними краєзнавцями, науковцями, письменниками у форматах круглого столу, історичних годин, літературних зустрічей, презентацій краєзнавчих видань тощо. Наведемо приклади таких заходів: регіональний краєзнавчий онлайн круглий стіл «Я дужий народ!» до 106-ї річниці проголошення УНР та 105-ї річниці Акту Злуки УНР та ЗУНР; захід з онлайн-трансляцією «Птахи долі Віктора Зарецького», присвячений 100-річчю з дня народження видатного українського художника, педагога, громадського діяча, нашого земляка Віктора Зарецького; літературна зустріч «Дзигарів легка хода...» з сумською поетесою Надією Позняк; зустріч з авторами альманаху літераторів Сумщини «Слобожанщина», на якому презентували черговий 28 випуск альманаху; зустріч з Дмитром Кудіновим, доктором історичних наук, професором кафедри історії України СумДПУ ім. А. С.Макаренка, членом Національної спілки краєзнавців України, на якій він презентував свою монографію «Сумська І жіноча гімназія: мікроісторичне дослідження» та ін. [4].

Одним з напрямів краєзнавчої роботи книгозбірні є вшанування подвигу краєзнавців російсько-української війни. Показовим можемо назвати захід до Дня українського добровольця, що був присвячений подвигу нашого земляка Романа Солохи (позивний «Більбо»), який загинув 17 липня 2022 року в бою на Донеччині. Головною подією заходу

стала презентація книги-спогаду «Бешкетник із козацьким духом Роман Солоха «Більбо» та його побратими». На захід були запрошені Тетяна Солоха (Зінець), мати Героя, яка поділилася зворушливими спогадами про сина, автор-упорядник книги Ігор Коляда та Ольга Бондаренко, вчителька Романа. З історією малої батьківщини Романа – козацького села Дяківка на Буринщини, присутніх познайомив голова Сумської обласної організації Національної спілки краєзнавців України Олег Корнієнко. Студенти Сумського фахового коледжу мистецтв і культури ім. Д. С. Бортнянського декламували вірші Романа. Особливим гостем заходу став ветеран ЗСУ Валерій Неваленний. Його історія боротьби після важкого поранення та ампутації стала символом незламності духу сучасного українського воїна, який став волонтером і допомагає побратимам повертатися до життя. Саме такі заходи формують почуття патріотизму, глибокої вдячності нашим захисникам і любові до рідного краю.

Сумська ОУНБ робить свій посильний вклад у меморіалізацію подвигів краян, які віддали життя за територіальну цілісність України. Так з 2022 року щорічно готується видання «Вшанування сильних духом: державні нагороди і народне визнання героїв Сумщини», що містить інформацію про відзначення державними нагородами наших земляків. Цьогоріч готується до видання інформаційний матеріал «Полеглі воїни Сумщини у російсько-українській війні (2022–2025 рр.)». Також бібліотека є учасницею проєкту «Цифровий архів документів про російсько-українську війну» (координатор – Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка) та наповнює колекцію електронних документів (фото, відео- та текстові матеріали) з верифікованих відкритих інтернет-джерел про воєнні нагороди і відзнаки воїнів-краян, загиблих земляків та волонтерський рух на Сумщині тощо.

Науково-бібліографічна діяльність краєзнавчого спрямування у Сумській ОУНБ має багаторічні плідні напрацювання. Фахівці бібліотеки традиційно готують такі види видань як «Календар знаменних та пам'ятних дат Сумщини на ... рік», бібліографічний покажчик «Сумщина на сторінках преси за ... рік», серія покажчиків «Краєзнавці Сумщини», серія бібліографічних пам'яток «видатні земляки», поточний бібліографічний список літератури «Культурно-мистецька Сумщина на сторінках періодичних видань та інтернету», «Каталог видань «Книги Сумщини – ... рік». У 2026 році заснована серія бібліографічних пам'яток «Мистецтвознавці Сумщини» і вже підготовлені перші два видання «Хранителька мистецької пам'яті: до ювілею мистецтвознавиці Надії Юрченко» та «Мистецтвознавиця Ірина Яніна – дослідниця народних скарбів». Електронні версії бібліографічних видань краєзнавчого характеру доступні усім бажаючим на сайті бібліотеки у рубриці «Видання про Сумщину» за посиланням <https://ounb.sumy.ua/vidannya-pro-sumshchinu/>.

Фахівці Сумської ОУНБ створили цілу колекцію тематичних відеопрезентацій краєзнавчої тематики, яка розміщена у плейлісті «Краєзнавство»

https://www.youtube.com/watch?v=uevWeuFuIE8&list=PL4-8nwd1soYMOxPbKfLMR9rrr_YsEPh_ai на Ютуб каналі бібліотеки. На сьогодні ця колекція становить 65 відеороликів, присвячених традиціям і культурі краю, ювілейним датам видатних особистостей, літераторам, спортсменам, дослідникам Сумщини. Деякі відео зібрані у серії, такі як наприклад «Витоки наші. Села-ювіляри», «Сумщина у краєзнавчих виданнях за 30 років Незалежності України (199-2021 рр.)». Дані презентації носять просвітницький характер, популяризують місцеву історію та використовуються на бібліотечних заходах, а також учителями-організаторами шкільної учнівської краєзнавчої діяльності.

Інноваційним для бібліотечної діяльності в галузі краєзнавства є спільний медійно-просвітницький проєкт Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки та Сумської обласної організації Національної спілки краєзнавців України «Історичні студії» за технічної підтримки оператора Ютуб каналу «Сумський канал» [2]. За задумом проєкту ведеться відеозапис тематичного спілкування із запрошеним гостем (авторитетним науковцем, істориком, краєзнавцем) у форматі інтерв'ю на телебаченні (ведуча й гість). Відеозапис після певного монтажу розміщується на Ютуб каналі бібліотеки у відповідному плейлисті <https://www.youtube.com/playlist?list=PL4-8nwd1soYPK7kwzS1zIsPUPRcwKPT7X>. В даному форматі розглядалися теми «Сумська козацька фортеця – життя і героїка на фронтірі» (запрошений гість – Олег Корнієнко, відомий дослідник козащини, заселення Слобідської України, голова СОО НСКУ, «Суми: старих вулиць нові імена» (інтерв'ю з В'ячеславом Артюхом, просвітятиним, філософом, членом НСКУ), «Українське слово Миколи Сумцова у науковому дискурсі на зламі російських імперських ХІХ-ХХ ст. (запрошений гість – Юрій П'ятаченко, літературознавець, краєзнавець, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної освіти Сумського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти), «Никанор Онацький – розстріляний за українську самоідентифікацію» (інтерв'ю з Надією Юрченко, українською мистецтвознавицею, музейницею) та інші. Всього відзнято 11 сюжетів. Відео проєкту викликають особливий інтерес у молодій аудиторії, яка захоплюється історією, у студентства, науковців. Тимчасово проєкт призупинено через технічні причини, для вирішення яких бібліотека подала проєкт «Sumshchyna StoryStadio: Від архівів до подкастів» на грант від до Фонду стійкості Інституту Гете, який передбачає створення сучасно обладнаної студії подкастів для висвітлення місцевої історії, перетворюючи традиційні історичні дослідження на цікавий цифровий контент за участі місцевих експертів з історії для широкої аудиторії.

Забезпечуючи інформаційну та цифрову доступність для людей з порушенням зору та дислексією, а також для тих, хто краще сприймає інформацію на слух фахівці бібліотеки створюють аудіоподкасти, які розміщуються у бібліотечній колекції «ВГолос» на платформі

Spotify <https://open.spotify.com/show/7jcUQ2LLzYLnMj9xsie2OO>. Серед подкастів краєзнавчої тематики назвемо найбільш популярні у прослуховуванні епізоди, які озвучували бібліотекарі обласної книгозбірні: розповідь про книгу відомого українського письменника, нашого земляка Євгена Положія «Мрія», розповідь про книгу сумської поетеси Ольги Суравицької «Si», читання уривків з книги «Жили собі люди» письменника з м. Конотоп Руслана Горового, розповідь про українського землевласника, онука глухівського магната, промисловця, цукрозаводчика, мецената, Михайла Івановича Терещенка (до 140-річчя від дня народження) та ін.

Для максимального охоплення аудиторії та підвищення популярності бібліотеки як культурного центру Сумська ОУНБ завжди висвітлює всі новини і заходи на своєму сайті та на сторінці у Фейсбуці. Краєзнавча тематика дописів та інформаційних повідомлень на цих платформах має пріоритетне значення. Для більшої взаємодії з цільовою аудиторією у Фейсбуці створена сторінка відділу краєзнавчої літератури і бібліографії https://www.facebook.com/megakraeved?locale=ru_RU, яка має слоган «Найрідніша Сумщина моя». Це не просто присутність у соцмережах, а потужний інструмент для популяризації місцевої історії, культури та комунікації із зацікавленою спільнотою. Сторінка є ефективним інструментом для промоції краєзнавчих заходів, нових надходжень, рідкісних книг та популяризації унікальних матеріалів з історії краю та насправді перетворює краєзнавчу роботу на сучасний інтерактивний ресурс, доступний широкому загалу [4].

На сайті бібліотеки виділена рубрика «Краєзнавство», яка є комплексним інформаційним ресурсом, спрямованим на популяризацію історії, культури та географії Сумського краю і містить такі розділи: «Геральдика Сумщини», «Топоніміка Сумщини», «Адміністративно-територіальний устрій Сумщини», «Територіальні громади Сумщини», «Видатні персоналії Сумщини», «Сумщина в Інтернет», «Воздвиженське трудове братство М. М. Неплюєва», «Сумська Шевченкіана» та пряме посилання на відеосюжети медійно-просвітницького проєкту «Історичні студії».

Сумська обласна універсальна наукова бібліотека розташована в унікальній будівлі, яка була створена за спеціальним проєктом сумського архітектора Ю. Кобилякова і має великий ошатний хол, чудові світлі зали, в яких організуються персональні виставки місцевих фотографів, художників, майстрів та користувачів бібліотеки, допомагаючи їм заявити про себе, розкрити творчий потенціал, отримати визнання. Такі виставки сприяють обміну думками та згуртуванню громади.

Багатоаспектна діяльність краєзнавчого спрямування викликає бажання дослідити її ефективність і тому актуальним стало локальне соціологічне дослідження «Краєзнавча діяльність Сумської ОУНБ – невід’ємна складова бібліотечного краєзнавства як сфери

соціокультурної і наукової діяльності». Дослідження виявило сфери зацікавлення респондентів рідним краєм, визначило рівень задоволення користувачів краєзнавчими ресурсами бібліотеки, з'ясувало мотивацію звернення до краєзнавчих документів та участі у соціокультурних заходах з краєзнавства. Довідка за результатами соціологічного дослідження розміщена на сайті бібліотеки у рубриці «Науково-дослідна робота» за посиланням https://drive.google.com/file/d/1TA7XJ6zvqWWIE_UqTkwR5qWo7DU8tS9m/view

Підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що Сумська ОУНБ володіє потужним досвідом організації заходів та потенціалом документних і електронних ресурсів, науково-бібліографічних напрацювань для успішної культурно-просвітницької діяльності краєзнавчого спрямування з метою формування національної свідомості та патріотизму громадян.

Список джерел:

1. Антонова С. Слово – зброя прикордоння / Світлана Антонова // Урядовий кур'єр : [інтернет-версія]. — Текст. і граф. дані. — 2023. — 11 трав. — Режим доступу: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/slovo-zbroya-prikordonnya/>(дата звернення: 12.05.2026). — Назва з екрана.
2. Вертіль О. Книга – надійна зброя і мудра помічниця: упродовж майже місяця на базі Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки тривав книжковий форум / О. Вертіль // Панорама. — 2024. — 20—27 листоп. (№ 47). — С. А5.
3. Кальченко В. Наша бібліотека – один із міцних духовних форпостів північного сходу України : [інтерв'ю] / спілкувався О. Вертіль. — Слово Просвіти. — 2025. — № 46. — С. 8. — Режим доступу: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/63/Slovo-46-2025.pdf>(дата звернення: 12.05.2026). — Назва з екрана.
4. Кремезна О. І. Діяльність відділу краєзнавчої літератури та бібліографії з популяризації історико-краєзнавчої спадщини Сумщини у військовий час [Електронний ресурс] / О. І. Кремезна, Т. Є. Легуша // Національна безпека України в освітній сфері: виклики, цінності, досвід : матеріали III Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції (19 лютого 2025 року) / за заг. ред. С. В. Драновської. — Суми, 2025. — С. 175—177. — Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1fTbrwGLN-7lboxmHeArDYosKeRW-d-1UM/view> (дата звернення: 12.05.2026). Назва з екрана.
5. Острога С. Ю. Національно-патріотичне виховання дітей і молоді як пріоритетний напрямок культурно-просвітної діяльності Сумської обласної універсальної наукової бібліотеки у воєнний час [Електронний ресурс] / С. Ю. Острога // Національно-патріотичне виховання в закладах освіти України в час російсько-української війни: переосмислення контекстів : збірник наукових статей (16 травня 2023 року) / за заг. ред. С. В. Драновської. — Суми, 2023. — С. 71—74. — Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/10gykG-77KUEdIpAMVchjY5T-9RViLP6l/view> (дата звернення: 12.05.2026). — Назва з екрана.
6. Сумська обласна універсальна наукова бібліотека імені Н. К. Крупської // Архівні установи України : довідник. Т. 2. Наукові установи, музеї, бібліотеки. Кн. 2. Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська області, міста Київ та Севастополь / Державна архівна служба України; Український наук.-дослід. ін-т архівної справи та документознавства. — Київ, 2012. — С. 104—106.

7. Сумській обласній універсальній науковій бібліотеці – 85 років : бібліографічний показч. / Сумська обл. універс. наук. б-ка; упоряд. О. К. Линник. — Вид. 2-ге, доп. і перероб. — Суми, 2024. — 176 с. : фот. — Режим доступу: <https://drive.google.com/file/d/1j6q5dvm1m-mwqZgyL80UcXDCjFIT6pC/view> (дата звернення: 12.05. 2026). — Назва з екрана.